

به نام خداوند

گزارش سخنرانی علمی
نظام قانونی حاکم بر فرایند پردازش، نگهداری و استفاده از داده پیام های
شخصی در حقوق ایران و فرانسه

سخنران: دکتر قاسم خادم رضوی

تاریخ برگزاری: ۱۳۹۱/۳/۱۰

مکان: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

تدوین: نادیا حاجی عزیزی و ابراهیم معز

خرداد ۱۳۹۱

گزارش سومین سخنرانی علمی سال ۱۳۹۱

مقدمه

گزارش حاضر به معرفی سومین سخنرانی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران در سال ۱۳۹۱ می‌پردازد. در انتها نیز نتایج تحلیل کاربرگه‌های ارزشیابی شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

الف. معرفی

نخستین سخنرانی علمی پژوهشگاه با عنوان «نظام قانونی حاکم بر فرایند پردازش، نگهداری و استفاده از داده پیام‌های شخصی در حقوق ایران و فرانسه» با سخنرانی آقای دکتر قاسم خادم رضوی، استادیار پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران در روز چهارشنبه ۱۳۹۱/۳/۱۰ ساعت ۱۴ تا ۱۶ در تالار اجتماعات پژوهشگاه برگزار شد. در این گزارش، خلاصه‌ای از سخنرانی به همراه نتایج تحلیل کاربرگه‌های ارزشیابی شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

ب. خلاصه سخنرانی

در تبیین اهمیت حمایت از داده پیامهای شخصی باید گفت امروزه فناوری اطلاعات و ارتباطات باعث تولید و پیدایش داده پیامهای شخصی فراوانی شده است. امروزه، کمتر مؤسسه تجاری را می‌توان یافت که دارای وبگاه تجاری نباشد که این وبگاه‌ها خود بستر مناسبی برای تولید و ایجاد داده پیامها هستند بدین معنا که مصرف‌کننده با بازدید از آنها به انعقاد قراردادهای الکترونیکی مبادرت می‌کند و از این‌گذر، داده پیامهای شخصی از طریق مصرف‌کننده الکترونیکی ایجاد می‌شود که در اختیار تاجر الکترونیکی قرار می‌گیرد و کاربردهای تاجر از این داده پیامها بسیار اهمیت دارد. یکی از بخشهای علاقمند به داشتن این داده پیامهای شخصی بخشهای تبلیغاتی هستند که آنها را از تاجر اجاره می‌کنند و پس از بررسی، بر اساس علائق و سلايق مختلف طبقه‌بندی می‌کنند. میزان مراجعه به یک وبگاه تجاری خاص و تعیین نوع کالای مورد علاقه مصرف‌کننده از جمله آنها محسوب می‌شود.

وظیفه قانونگذار در این میان، ارائه راهکار و راه حلی است که امکان فعالیت تبلیغاتی برای تاجر بدون مختل شدن حریم شخصی مصرف‌کننده را فراهم آورد. در کشور فرانسه برای این منظور، کارگروهی به نام کارگروه ملی انفورماتیک و آزادی‌ها در سال ۱۹۷۸ تشکیل داده است و بر اساس آن، افرادی که قصد جمع‌آوری و پردازش داده پیامها را دارند ابتدا باید فعالیت خود را به این کارگروه اعلام کنند تا بتوانند بر آن نظارت داشته باشند. درباره منابع قانونی موجود در این زمینه، قانون «انفورماتیک و آزادی‌ها» در سال ۱۹۷۸ تدوین شده است که یکی از خروجیهای اصلی کارگروه ملی انفورماتیک و آزادی (La CNIL) است که وظیفه اصلی آن نظارت بر پردازش و نگهداری داده پیامهای شخصی است. هر چند این قانون بسیار بااهمیت تلقی می‌شد با توسعه فناوریهای اطلاعاتی، از جامعیت آن کاسته شد و به این دلیل در ۶ اوت ۲۰۰۴ قانون دیگری به نام «حفاظت افراد حقیقی نسبت به جمع‌آوری اطلاعات شخصی افراد» تصویب شد. در سطح اروپا، هم رهنمود اروپایی ۱۹۹۵ در رابطه با حفاظت از داده پیامهای شخصی تدوین شده که این رهنمود وارد نظام قانونی فرانسه شد.

در ایران، تا پیش از تصویب قانون تجارت الکترونیکی، هیچ قانونی برای حمایت از داده پیامهای شخصی وجود نداشت اما پس از آن، با توجه به اهمیت داده پیامهای شخصی، قانونگذار کشور ایران ضمن تصویب آن بخشهایی از قانون تجارت الکترونیکی را به این امر اختصاص داد.

تبیین مفاهیم مرتبط با فرایند نگهداری و استفاده از داده پیامهای شخصی

به منظور درک بیشتر قوانین مرتبط با داده پیامهای شخصی، برخی از مفاهیم مرتبط به شرح زیر ارائه می‌شوند:

نظام قانونی حاکم بر فرایند پردازش، نگهداری و استفاده از داده پیام های شخصی در حقوق ایران و فرانسه

دکتر قاسم خادم رضوی

الف- پرونده حاوی داده پیامهای شخصی: بر اساس قانون ۶ اوت ۲۰۰۴، «پرونده داده پیام های شخصی عبارت است از هر مجموعه ساخته شده از داده پیام های شخصی که بر اساس معیارهای مشخصی قابل دسترسی باشد».

ب- داده پیامهای شخصی: اختلافی در قانون ۱۹۷۸ و ۲۰۰۴ وجود دارد. در قانون ۱۹۷۸ اصطلاح داده پیامهای شخصی استفاده نشده و به جای آن از اطلاعات اسمی استفاده شده است. توضیح اینکه اطلاعات اسمی بر دو نوع مستقیم و غیر مستقیم است که اطلاعات مستقیم آنهایی هستند که به طور آشکار سبب شناسایی فرد می شوند مانند نام و نام خانوادگی. اما اطلاعات دیگری مانند اثر انگشت یا «دی.ان.ای». اطلاعات غیرمستقیم محسوب می شوند. هر دوی این اطلاعات امروزه به صورت اطلاعات اسمی یا داده پیامهای شخصی شناخته می شوند که به اشخاص موضوع آن اطلاعات حقوق و وظایفی واجب می شود که در ادامه به آن پرداخته می شود.

در ایران نیز در بند ۲ ماده ۲، داده پیامهای شخصی را به صورت «داده پیامهای مربوط به یک شخص حقیقی مشخص و معین» تعریف می کند که ابهامهای زیادی درباره آن وجود دارد. چه نوع اطلاعاتی؟ چه نوع فعالیتی؟

ج- پردازش خودکار داده پیامها: پاراگراف ۳ ماده ۲ قانون ۶ اوت ۲۰۰۴ مقرر می دارد: «مراد از پردازش داده پیام های شخصی مجموع عملیاتی از قبیل جمع آوری، ثبت، سازماندهی، حفاظت، طراحی، تصحیح، استخراج، استفاده، پخش و یا هرگونه ارائه و همچنین حذف و تخریب می باشد که با کمک یا بدون استفاده از وسایل خودکار بر روی داده پیام های شخصی افراد صورت می گیرد».

مسئول پردازش داده پیامهای شخصی

ماده ۳ قانون ۶ اوت ۲۰۰۴ مقرر می دارد: «مسئول پردازش داده پیام های شخصی، به جز انتساب مشخص و صریح توسط مقررات قانونی و یا مقررات مربوط به پردازش داده پیام ها، شخص، مقام دولتی، بخش خدماتی و یا سازمانی است که هدف از پردازش داده پیام ها و روش های انجام آن را تعیین می کند». برای مسئول پردازش داده پیامهای شخصی، تعهداتی به شرح زیر تعیین شده است:

- ۱- اعلام
- ۲- اطلاع رسانی
- ۳- امنیت و رازداری
- ۴- استعمال داده پیام ها تنها برای منظوری که آنها جمع آوری شده اند
- ۵- عدم حفظ داده پیام ها به شکل نامحدود
- ۶- اجتناب از هر نوع اتوماتیسم در اتخاذ تصمیم
- ۷- تعهد به عدم انتقال داده پیام های شخصی افراد به کشورهای غیر عضو اتحادیه اروپا

درباره سه مورد اخیر، باید توضیح داد که داده پیامها را نمی توان به صورت نامحدود نگهداری کرد که البته استثناهایی وجود دارد به عنوان مثال، اگر دارای این شرایط باشد: برای نیل به اهداف تاریخی یا علمی صورت گرفته باشند، یا برای انجام تحقیقات در زمینه بهداشتی یا سلامت باشد، یا رضایت صریح شخص مربوط به داده پیامها و اجازه کار گروه انفورماتیک و آزادیها را داشته باشد. درباره اجتناب از اتوماتیسم، نیز در تصمیماتی که اتخاذ آنها مستلزم ارزیابی رفتار انسانی است نمی توان تنها بر اساس داده پیامهای شخصی که به شکل خودکار گردآوری شده اکتفا کرد بلکه

باید عوامل دیگر هم در نظر گرفته شود. انتقال داده پیامهای شخصی به کشورهای غیر عضو اروپا مجاز نیست، مگر آنکه کشور دریافت کننده داده ها از استانداردهای لازم برای حفاظت از داده پیامهای شخصی برخوردار باشد.

ابهامی که درباره انتقال داده پیامهای شخصی مطرح است این است که آیا صرف قرار دادن داده پیامهای شخصی در وبگاه یا فضای مجازی، انتقال محسوب می شود یا خیر. یکی از پرونده های موجود نشان می دهد که فردی اطلاعات شخصی همکاران خود را روی وبگاه قرار داد و به دنبال آن دادستان سوئد وی را به اتهام انتقال غیرقانونی داده پیامهای شخصی متهم کرد اما در دادگاه تجدید نظر با کسب نظر از دیوان عدالت اروپایی، وی تبرئه شد زیرا برای اثبات جرم سه شرط لازم بود: فرد باید اولاً عامدانه آن را انجام داده باشد؛ ثانیاً به کشور ثالث انتقال داده شود و ثالثاً برای رسیدن به شخص یا اشخاص معین این اقدام صورت گرفته باشد. با توجه به اینکه این سه شرط در این عمل وجود نداشت، این فرد تبرئه شد.

حقوق اشخاص موضوع داده پیامهای شخصی

برای افرادی که اطلاعات شخصی آنها گردآوری شده است هم در ایران و هم در فرانسه حقوقی در نظر گرفته شده است که شامل موارد زیر است:

الف- حق مخالفت با گردآوری و پردازش اطلاعات

ب- حق دسترسی به داده پیامهای شخصی

ج- حق تصحیح داده پیامهای شخصی

معافیت مسئول جمع آوری داده پیامهای شخصی

همانطور که گفته شد اولین تعهد مسئول گردآوری داده پیامهای شخصی، تعهد به اعلام است اما در مواردی در قانون فرانسه، مسئولان را معاف کرده است:

۱- داده هایی که صرفاً به منظور ثبت و در اختیار عموم مردم قرار گرفته است.

۲- پردازش داده پیام هایی که توسط موسسات غیر انتفاعی و مراکزی که دارای ماهیت مذهبی، فلسفی، سیاسی یا اتحادیه ای هستند صورت می گیرد مشروط بر اینکه اطلاعات مزبور مربوط به اعضای مؤسسات فوق الذکر باشد.

۳- مسئول پردازش داده پیامهای شخصی یک نفر را به عنوان حفاظت از داده پیامهای شخصی مشخص کرده باشد.

نظام قانونی حاکم بر پردازش داده پیامهای شخصی در ایران

در قانون تجارت الکترونیکی ایران نیز موادی به داده پیامهای شخصی اختصاص داده شده است از جمله، ماده ۵۸ قانون تجارت الکترونیکی کشورمان به طور مستقیم به پردازش داده پیامهای شخصی می پردازد: « ذخیره، پردازش و یا توزیع داده پیام های شخصی مبین ریشه های قومی و نژادی، دیدگاه های عقیدتی، مذهبی، خصوصیات اخلاقی و داده پیام های راجع به وضعیت جسمانی، روانی و یا جنسی اشخاص بدون رضایت صریح آنها به هر عنوان غیر قانونی است».

نظام قانونی حاکم بر فرایند پردازش، نگهداری و استفاده از داده پیام های شخصی در حقوق ایران و فرانسه

دکتر قاسم خادم رضوی

نگاهی به مواد مرتبط دیگر نشان می دهد که کاستیهایی در این قوانین وجود دارد از جمله ناکافی بودن توافق شخص موضوع داده پیام و محافظت ناقص از شخص موضوع داده پیامهای شخصی.

مقایسه نظام قانونی در حقوق ایران و فرانسه

مقایسه اجمالی نظام قانونی در حقوق ایران و فرانسه از دو بعد تعهدات و حقوق نشان می دهد که در بحث تعهدات، در حقوق فرانسه، هفت گونه تعهد بر عهده مسئول گردآوری اطلاعات قرار داده شده است. اما در نظام حقوقی ایران تنها دو تعهد «اطلاع رسانی» و «تعهد به استفاده از داده پیامهای شخصی» در نظر گرفته شده است که این یکی از موارد نقصان در حقوق ایران است. در بحث حقوق برای افراد می توان گفت کاستی در ایران دیده نمی شود. اما تفاوت اساسی و عمده میان حقوق این دو کشور این است که در فرانسه ضمانت اجرایی تعیین شده است در حالیکه در ایران هیچ ضمانت نامه کیفری ذکر نشده است. در بخش پایانی سخنرانی، به پرسش و پاسخ پرداخته شد و جلسه در ساعت ۱۶ به پایان رسید.

ج. ارزشیابی نشست از دیدگاه شرکت کنندگان

در این سخنرانی تعداد ۱۸ نفر به صورت حضوری و هشت نفر به صورت مجازی شرکت داشته‌اند. پس از اعلام فراخوان سخنرانی ۴۵ نفر به صورت الکترونیکی، برای شرکت در سخنرانی، کاربرگ نام‌نویسی را تکمیل و ارسال کردند که ۱۸ نفر از آنها در ارزیابی سخنرانی شرکت کردند. ۱۲ نفر از شرکت کنندگان زن و ۶ نفر مرد بودند. جدول ۱ سطح تحصیلات شرکت کنندگان را نشان می‌دهد.

جدول ۱. سطح تحصیلات شرکت کنندگان

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
دکتری	۷	۳۹٪
کارشناسی ارشد	۱۰	۵۶٪
کارشناسی	۱	۵٪
کاردانی	۰	۰
مجموع	۱۸	۱۰۰

نتایج تحلیل پرسشنامه‌های تکمیل شده در جدولهای زیر ارائه می‌شود:

۱. ارزیابی محتوا

جدول ۲. ارزیابی محتوای نشست

محتوا	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
روشنی هدف ارائه شده	-	-	۳	۵	۱۰	۱۸
تناسب محتوا با انتظار شما	-	-	۱	۷	۱۰	۱۸
تناسب محتوا با نیازهای شما	-	-	۲	۹	۷	۱۸
روزآمدی محتوا	-	-	-	۵	۱۳	۱۸
قابلیت در افزایش دانش تخصصی	-	-	۱	۷	۱۰	۱۸
جذابیت موضوع ارائه شده	-	-	-	۷	۱۱	۱۸

۲. سخنران

جدول ۳. ارزشیابی سخنران نشست

سخنران	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
تسلط بر موضوع (توان علمی)	-	-	-	۳	۱۵	۱۸
توانایی انتقال مطالب (قدرت بیان)	-	-	۱	۲	۱۵	۱۸
پیوستگی در ارائه مطلب	-	-	۱	۳	۱۵	۱۸
ایجاد انگیزه و علاقه در شرکت کنندگان	-	-	۳	۹	۶	۱۸
اشتیاق نسبت به یادگیری شرکت کنندگان	-	-	۳	۷	۸	۱۸
گشاده‌رویی و احترام نسبت به شرکت کنندگان	-	-	-	۵	۱۳	۱۸
پاسخ به پرسش‌های شرکت کنندگان	-	-	-	۶	۱۲	۱۸
مدیریت زمان	-	-	-	۲	۱۶	۱۸

نظام قانونی حاکم بر فرایند پردازش، نگهداری و استفاده از داده پیام های شخصی در حقوق ایران و فرانسه

دکتر قاسم خادم رضوی

۳. شرایط و تسهیلات

جدول ۴. ارزیابی شرایط و تسهیلات نشست

شرایط و تسهیلات	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
زمان برگزاری	-	-	-	۳	۱۵	۱۸
مکان برگزاری	-	-	۲	۸	۸	۱۸
امکانات تالار (دیداری، نور، ...)	-	-	۴	۷	۷	۱۸
پذیرایی	-	-	۲	۶	۱۰	۱۸

۴. امور اجرایی

جدول ۵. ارزیابی امور اجرایی نشست

امور اداری	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
نحوه اطلاع رسانی برگزاری	-	-	۲	۵	۱۱	۱۸
ثبت نام	-	-	۱	۶	۱۱	۱۸
برخورد کارکنان	-	-	۲	۲	۱۴	۱۸

۵. نحوه اطلاع رسانی

جدول ۶. نحوه اطلاع رسانی

نحوه آگاهی	فراوانی
وبگاه پژوهشگاه	۱۳
خبرگزاری های تحت وب	-
فراخوان	۲
سایر موارد	۳
مجموع	۱۸

۶. پیشنهاد موضوع از سوی پاسخ دهندگان: پاسخ دهندگان موضوع هایی را برای نشست های بعدی پیشنهاد کردند که در

جدول ۷ ارائه شده اند:

جدول ۷. پیشنهاد موضوع برای نشست های بعد

ردیف	موضوع نشست
۱	مسائل مربوط به حقوق و جزا
۲	تلفیقی از موضوعات مهندسی در حوزه های مرتبط با پژوهشگاه و با رویکرد علوم انسانی

۷. **پیشنهاد و انتقاد:** جدول ۸ پیشنهادهای پاسخ‌دهندگان برای بهبود برگزاری نشست‌های بعدی را شرح می‌دهد.

جدول ۸. پیشنهاد و انتقاد برای برگزاری نشست‌های بعدی

ردیف	پیشنهاد / انتقاد
۱	اطلاع‌رسانی گسترده‌تر
۲	شرکت کنندگان روی دو صندلی نخست نزدیک به پرده نشینند تا اختلالی در دید شرکت کنندگان ایجاد نشود.
۳	پرده نمایش اسلاید کوچک است و نوشته‌ها ریز است.